

Мазуренко В.П.,* Толубко О.В.**

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ КРАЇН В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНФІГУРАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

В статі розглянуто особливості інформаційної взаємодії країн в умовах формування нової глобальної конфігурації світового господарства у міжнародних економічних відносинах, розкрито її сутність як засобу здійснення зовнішньоекономічної політики країни та визначено основні форми інформаційної взаємодії між країнами на сучасному етапі.

Ключові слова: інформаційна взаємодія, інформаційне суспільство, глобалізація

В статье рассмотрено особенности информационного взаимодействия стран в условиях формирования новой глобальной конфигурации мирового хозяйства в международных экономических отношениях, раскрыто их сущность как средства осуществления внешнеэкономической политики страны и определены основные формы информационного взаимодействия между странами на современном этапе.

Ключевые слова: информационное взаимодействие, информационное общество, глобализация

The article discusses the features of informational cooperation in forming a new global framework of the world economy in international economic relations, reveals its nature as a foreign policy instrument of the country and the main form of information interaction between countries today.

Key words: information interaction, information society, globalization

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Суперечливість сучасного стану глобалізаційних процесів має прояв у можливостях інтернаціоналізації та лібералізації економічних відносин з одного боку, та у регіональних та світових фінансово-економічних кризах, асиметрії розвитку світового господарства, зміні функцій держави, системній невідповідності діяльності міждержавних інституцій вимогам часу, що у цілому об'єктивно потребує формування нової глобальної конфігурації світового господарства. Концептуальні засади такого формування передбачають врахування багатьох чинників серед яких чільне місце належить інформаційному, тому з розгляд особливостей інформаційної взаємодії країн видається вельми актуальним і важливим з теоретико-методологічної та практичної точки зору.

* кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** здобувач кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Мазуренко В.П.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню процесів глобалізаційного розвитку світового господарств присвячені чисельні наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Проблематиці формування постіндустріального суспільства, формуванню інформаційної економіки, чинникам, що сприяють міжнародної конкурентоспроможності в сучасних глобалізаційних процесах у сучасній науковій економічній літературі приділено достатньо уваги. Зокрема, відзначимо праці О.Білоруса, М.Вальцера, В.Вергуна, В.Іноземцева, Т.Кальченка, Д.Лукненка, Ю.Пахомова, А.Румянцева, Е.Тоффлера, С.Удовика, А.Філіпенка, Д.Форрестера та ін. Значенню інформаційного фактору у міждержавних відносинах, проблематиці інформаційної безпеки присвячені праці Гриняєва С., Грицяка Н., Данилішиної К., Осипова В., Почепцова Г., Юдіна О. та ін.

Однак, в умовах глобалізації відбувається стрімка зміна чинників розвитку міжнародних економічних відносин, що потребує нових розробок і, зокрема, вивчення особливостей інформаційної взаємодії країн, формування нової глобальної конфігурації світового господарства.

Мета статті (постановка завдання) – визначення та узагальнення особливостей інформаційної взаємодії країн в умовах формування нової глобальної конфігурації світового господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме розвиток інформаційних технологій сприяв появі нової якості світового суспільно-економічного буття, що отримало назву глобалізації. У зв'язку із зростанням впливу глобалізації на всі сторони життя суспільства, на стан політичної, економічної, безпекової та інших складових, велике значення має дослідження особливостей інформаційної взаємодії країн, що характеризується високим ступенем участі окремих країн у світовому інформаційному середовищі, розвитком і удосконаленням форм інформатизації, особливостями інформаційної складової реалізації гео економічної стратегії та тактики різних держав тощо. Ще у працях Д.Форрестера, де запропоновано інженерний підхід до проблем динаміки світової економічної системи і здійснено спроби перейти до активного моделювання складних процесів глобальної економічної системи, важливого значення надається «вибору та узгодженню інформації про реальну систему...» Як наголошує Д.Форрестер: «Організація інформації визначає структуру моделі» [1, с.51].

Світове господарство, за визначенням А.Філіпенка, - «це складна комплексна система з досить чітко окресленими межами, якісними та кількісними параметрами, що характеризують його як синтетичну економічну категорію» [2, с.40-41]. Формування нової глобальної конфігурації світового господарства пов'язано із пошуком компромісу між суб'єктами міжнародних економічних відносин в умовах нівелювання їхніх традиційних функцій (державами, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, регіональними інтеграційними угруповуваннями, ТНК, автономними суб'єктами світового господарства), що інституційно може трансформуватись як в уніполярну, так і в бі/три/полі чи багатополярну глобальну систему. При цьому, як зазначають Т.Кальченко та Д.Лук'яненко «з одного боку, є необхідним нові функціональні форми та механізми гармонізації національних економічних інтересів, політик. Дій, для захисту слабкіших партнерів і прийняття санкцій проти тих, хто порушує правила гри глобальної економіки, а з іншого – процес їх пошуку уможливорюється лише за умови гуманізації світо господарського розвитку базованої на його інтелектуалізації, соціалізації та екологізації» [3, с.38-39].

Як у «до глобалізаційний» період розвитку світового господарства, так і на глобальному етапі, нерівномірність розвитку країн та регіонів підтримується та посилюється ці-

леспрямованим впливом могутніх в геоекономічному відношенні держав. При цьому інформаційний фактор у сучасний період набуває вирішального значення.

Попри задекларовані цілі міжнародних організацій, фактично відбувається маніпулювання діями урядів країн з ринками, що формуються, з метою посилити глобальні конкурентні переваги розвинених країн, що відзначається і вітчизняними (див., наприклад, О.Білорус [7], В.Новицький [8], Ю.Пахомов [7]), і зарубіжними вченими (В.Іноземцев [9], К.Бегвел [10], Р.Стайгер [10], С.Удовик [11]). Таке маніпулювання у сучасний період здійснюється в першу чергу інформаційними засобами. Так, дослідники Стенфордського університету К.Бегвел та Р.Стайгер на основі аналізу історичного досвіду та кількісних оцінок результатів багатосторонніх переговорів відзначають маніпулятивний вплив на країни, що приєднуються до СОТ у тому числі і засобами інформації, що спотворює механізм прийняття рішень країнами, щодо доступу до ринків та умов зовнішньої торгівлі... Разом із тим, дослідники зазначають, що не бачать альтернативи СОТ [6, с.60].

Членство у СОТ в науково-технічному плані сприяє обміну передових комерційних інформаційних технологій та відкриває можливість доступу до інформаційних продуктів на світовому ринку з дотриманням комерційних інтересів всіх учасників інформаційного обміну, дотримання зобов'язань з охорони і застосування прав інтелектуальної власності, що припускає обмеження, пов'язані з обов'язковим ліцензуванням патентів і розширеним захистом відомих товарних знаків і торговельних марок.

Приєднання до СОТ означає дотримання країною-членом відповідної Угоди з інформаційних технологій, що покликана забезпечити правовий і комерційний захист інформаційних продуктів, об'єктів зовнішньоторговельних операцій; рівноправний доступ постачальників інформаційних послуг на національні ринки інформаційно-комунікаційних технологій; дотримання зобов'язань з охорони і застосування прав інтелектуальної власності, що припускає обмеження, пов'язані з обов'язковим ліцензуванням патентів і розширеним захистом відомих товарних знаків і торговельних марок. Дана проблема досить актуальна для України, вона пов'язана із широко розповсюдженими в нашій країні порушеннями авторських прав на низку інформаційних продуктів, особливо в сфері програмного забезпечення, продаж мультимедійних продуктів (касети і диски з музичними записами і фільмами). Інформаційне піратство нейтралізує монополію провідних світових ТНК на ІКТ, оскільки охорона прав на інтелектуальну власність є досить істотним бар'єром на входження в інформаційну галузь нових виробників та розповсюджувачів відповідних продуктів. Інформаційне піратство дозволило місцевим компаніям зайняти нішу продаж закордонних власників прав інтелектуальної власності на інформаційні продукти. Вони копіюють іноземну інтелектуальну власність та реалізують відповідну продукцію національним споживачам.

У тих випадках, коли національні компанії експортують скопійовану продукцію в треті країни, це навіть може дати країні істотне додаткове джерело доходу від зовнішньоекономічних операцій (наприклад, експорт підробленої під відомі торговельні марки продукції з Китаю). Однак такий «експорт» спотворює реальну картину зовнішньоекономічних зв'язків, призводить до колосальних фінансових і моральних втрат реальних власників, інтелектуальних прав власності.

Порушення авторських прав на програмне забезпечення має зворотній бік у вигляді, втрат тисяч робочих місць, мільярдів незароблених коштів і неодержаних податкових надходжень. Зниження рівня комп'ютерного піратства може додати новий імпульс як розвиткові світової економіки в цілому, так і економічному розвитку окремих країн і регіонів завдяки створенню нових робочих місць, розширенню можливостей для підприємництва і надходженню в бюджети додаткових податкових відрахувань.

Велике значення інформаційного фактору у сучасних світогосподарських процесах не викликає сумніву, при цьому в епоху глобалізації відбувається зміна форм інформаційної взаємодії між країнами. На нашу думку поняття «інформаційна взаємодія» у міжнародних економічних відносинах варто застосовувати у контексті здійснення зовнішньоекономічної політики країни, що характеризується такими показниками, як цілеспрямованість, масштабність та комплексність впливу, прийняття організаційно-управлінських рішень щодо використання інформаційних ресурсів згідно гео економічної стратегії держави. До основних форм інформаційної взаємодії між країнами ми відносимо наступні: інформаційна війна, інформаційне партнерство, інформаційне апелювання, інформаційна нейтральність, ієрархічна підпорядкованість (васальність інформаційних взаємовідносин).

Світовий інформаційний простір з одного боку віддзеркалює тенденції глобальної економіки, а з іншого є активним чинником їх розвитку. Масштабність охоплення, глибина, об'єктивність виникнення, різноспрямованість наслідків для відкритих економік, національні особливості подолання останньої світової фінансово-економічної кризи, безпорадність і упередженість щодо надання допомоги з боку міжнародних інституцій наочно продемонстрували людству, що відбувається формування нової глобальної конфігурації світового господарства. І у цьому процесі, який Е.Тоффлер передбачливо характеризував як «надборотьбу завтрашнього дня» [4, с.687], яка точитиметься між прибічниками індустріального та інформаційного суспільства, інформаційний фактор набуває значення за висловом Е.Тоффлера «найповажнішого ресурсу Ери Преображення влади» [5, с.202].

Аналіз світового досвіду свідчить, що формування інформаційної економіки обумовлено, насамперед, внутрішніми процесами — рівнем утворення і кваліфікації власних кадрів, розвитком і раціональним використанням науково-технічного потенціалу на пріоритетному і конкурентоздатних на світовому ринку напрямках. Іноземні інвестиції, як правило, надходять переважно в базові галузі промисловості, виробництво стандартних споживчих товарів і послуг, що комплектують виробів для головних підприємств ТНК за рубежом, і вкрай рідко спрямовуються на створення конкурентоздатних нових високотехнологічних виробів.

Розвиток інформаційної економіки в будь-якій країні має альтернативи. Зокрема, орієнтація на вузьку спеціалізацію в світогосподарських зв'язках, використання природних, географічних, історичних, інтелектуальних і інших переваг національної економіки обмежує національний відтворювальний комплекс постачаннями на зовнішній ринок. Для даної моделі розвитку експорт служить основним двигуном економічного зростання. Такий шлях, зокрема, характерний для Німеччини, Японії, Південної Кореї, Тайваню. В той час як створення власного відтворювального комплексу, для якого участь у світогосподарських зв'язках є важливим, але другорядним стосовно внутрішнього ринку. При цьому рушійною силою економічного зростання стає внутрішній попит. Такий варіант сучасних умов розвитку, що припускає тісну інтеграцію будь-якої країни в систему світогосподарських зв'язків уже рідкий, але він з визначеними застереженнями справедливий для Індії і КНР найбільших у світі країн за потенційним обсягом споживчого попиту.

Фундаментальною основою високотехнологічного інформаційного суспільства є інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура (ІКТ). Стимулювання розвитку національної інфраструктури захисту інформації, розвиток майнової відповідальності бізнесу в сфері ІКТ і відповідного ринку страхових послуг повинно сприяти розвиткові і функціонуванню національної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури. З огляду на

зростаючу роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і інформаційної економіки, впровадження національної стратегії розвитку економіки і суспільства в цілому в умовах формування нової глобальної конфігурації світового господарства повинно враховувати особливості інформаційної взаємодії країн.

Інформатизація державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що інтегрує митний, податковий і фінансовий контроль, дозволить відмовитися від повної уніфікації мит. При цьому на перший план виходить зміцнення інформаційної безпеки транзакцій.

Інформаційні війни в трактуванні Е.Тоффлера мали проблематику захисту інформації від несанкціонованого доступу з метою збереження державної таємниці, комерційних секретів і таємниць [5, с.191]. Розвиток Інтернету — глобальної й у той же час децентралізованої ієрархічної інформаційної мережі, що не має єдиного управління, — зробило цю проблему незрівнянно більш актуальною. В Інтернеті рух інформації, у тому числі фінансової, дозволяє використовувати її для уникнення від сплати податків, відмивання незаконно нажитих грошей, підриву позицій конкурентів, поширення наклепницької інформації, порнографії, наркотиків, організації терористичних актів і т.д. Інтернет перетворюється в мережу для продажу товарів з підробленими торгівельними марками (джинси, мобільні телефони і т.д.) і операцій з фальшивими або украденими кредитними картами. Великі збитки приносять злом сайтів, навмисне поширення вірусів, зростання числа провайдерів, що надають безкоштовний доступ в Інтернет, привів до розвитку кібертероризму, спрямованого на підрив національної безпеки інших країн, руйнування їхньої енергосистеми, авіаперевезень і т.д.

Серед засобів інформаційного захисту найбільше поширення одержали:

- протокол захищених електронних транзакцій (Secure Electronic Transaction— SET), що зв'язує інформацію про кредитні карти на рівні покупця, продавця і мережі, і захищаючий її протокол — правило роботи мережі, що визначає порядок доступу до неї, розподілу даних по пакетах і вибору електричних сигналів для їхньої передачі по мережному кабелі;

- системи симетричного й асиметричного шифрування, криптографічних алгоритмів і криптографії з відкритим ключем, використовуваних для визначення вірогідності джерела інформації і збереження таємниці;

- цифрові підписи, якими завіряється електронна кореспонденція в сполученні з цифровим сертифікатом (електронним документом, що засвідчує дійсність підпису, відкритого ключа емітента і т.д.), електронним гаманцем, які використовуються для передачі зашифрованого номера кредитної карти від покупця через продавця на спеціальний сервер для підтвердження захищеності мережі для обміну електронними документами.

Усі ці процеси вимагають державного регулювання. Тільки держава може дати Інтернету надійні стандарти кодування даних і захисту прав інтелектуальної власності, що додають як покупцям, так і постачальникам впевненість в успішному здійсненні бізнесу електронним шляхом. Без достатнього захисту постачальники не стануть посилати через Інтернет технічну специфікацію своїх продуктів, а покупці не зможуть укласти угоди, використовуючи Інтернет.

Інформаційна взаємодія між країнами у сучасний період визначає погодження правового стандарту на ділові контракти, укладені за допомогою електронної торгівлі. Такий стандарт створює Комісія ООН з права міжнародної торгівлі, але лише на національному рівні держави можуть увести нові закони в дію. Епоха безконтрольності й анонімності у Всесвітній комп'ютерній мережі іде в минуле. Розроблювачі комп'ютерів і програм нама-

гаються використати засоби ідентифікації користувачів. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, підписана Україною, передбачає крім процедури конфіскації й арешту злочинних доходів, захисту свідків і т.д., електронне спостереження, створення публічних реєстрів юридичних і фізичних осіб, що заснували фірми, а також позбавлення права займати керівні посади. ФБР США створило спеціальну службу для перегляду за ключовим словом і контролю інформації з Інтернету, включаючи електронну пошту.

Причому інтеграція в глобальне інформаційне суспільство пов'язана з дотриманням своїх національних інтересів що передбачає:

- дотримання конституційних прав і свобод громадян у області одержання і користування інформацією;
- забезпечення духовного відновлення України, збереження і зміцнення моральних цінностей суспільства, традицій патріотизму і гуманізму, культурного і наукового потенціалу країни;
- інформаційне забезпечення державної політики, спрямоване на підвищення прозорості діяльності державних органів і іміджу уряду;
- розвиток вітчизняних ІКТ і інформаційної індустрії, забезпечення нагромадження, збереження й ефективного використання інформаційних ресурсів країни;
- захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу, забезпечення безпеки інформаційних і телекомунікаційних систем на території країни.

Разом із тим, інформаційна взаємодія країн пострадянського простору в умовах формування нової конфігурації світового господарства має специфічні риси, які проявляються у більшій інформаційній вразливості, зокрема до технологій інформаційних війн. Це явище, на думку К.Данилишиної, пов'язано із нерозвиненістю громадянського суспільства, слабкістю ідейно-моральної гегемонії, транзитивністю інформаційної сфери [11, с.148-149].

Захист інтересів національної інформаційної економіки вимагає узгодження діяльності органів, що відповідають за промислову, науково-технічну, інвестиційну і зовнішньоекономічну політику. Зокрема, доцільна, з точки зору національних інтересів, міра співпраці в міжнародних організаціях дозволяє країні брати участь у світогосподарських зв'язках, забезпечуючи, сталий розвиток, скорочення розриву за науково-освітнім потенціалом і якістю життя населення в порівнянні з найбільш розвинутими країнами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поняття «інформаційна взаємодія» у міжнародних економічних відносинах у контексті здійснення зовнішньоекономічної політики країни, що характеризується такими показниками, як цілеспрямованість, масштабність та комплексність впливу, прийняття організаційно-управлінських рішень щодо використання інформаційних ресурсів згідно геоекономічної стратегії держави. До основних форм інформаційної взаємодії між країнами на сучасному етапі віднесено наступні: інформаційна війна, інформаційне партнерство, інформаційне апелювання, інформаційна нейтральність, ієрархічна підпорядкованість (васальність інформаційних взаємовідносин).

Особливість інформаційної взаємодії в умовах формування нової глобальної конфігурації світового господарства передбачає активну участь країн у системі міждержавного регулювання світової економіки, інституціональною основою діяльності якої є міжнародні організації, такі як Світова Організація Торгівлі (СОТ), інтеграційні угруповання, канали ТНК, національні інформаційні ресурси тощо з цілеспрямованими діями щодо забезпечення національних інтересів.

Подальші дослідження тенденцій розвитку інформаційної взаємодії між країнами у глобальному вимірі полягають у кількісній та якісній оцінці наслідків та результатів такої взаємодії у новій парадигмі цінностей інформаційного суспільства.

Література

1. Форрестер Д. Мировая динамика: [Пер с англ.] / Д.Форрестер. – М.: ООО «Издательство» АСТ; СПб.: Terra Fantastcf, 2003. – 380 с.
2. Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини: теорія / А.С.Філіпенко. – К.: Либідь, 2008. – 408 с.
3. Кальченко Т., Лук'яненко Д. Стратегії глобального управління / Т.Кальченко, Д.Лук'яненко // Міжнародна економічна політика. - № 8-9. – К.: ДВНЗ «КНУ ім.В.Гетьмана», 2008. - С. 5-41 .
4. Тоффлер Э. Третья волна: [Пер з англ.] / Э. Тоффлер.– М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 776 с.
5. Тоффлер Е. Новая парадигма власти. Знания, богатство, сила. / Е. Тоффлер. [Пер з англ. Н.Бордуковой]. – К.: «Акта», 2003. – 685 с.
6. Глобальний конкурентний простір: моногр. / О.Г. Білорус, Ю.М. Пахомов, І.Ю. Гузенко, О.К. Скаленко, О.В. Гаврилюк; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України, Міжнар. асоц. «Україна - Рим. клуб», Міжнар. ін-т глобалістики. — К., 2007. — 680 с.
7. Новицький В. С. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. / В.С.Новицький /.- К.: КНЕУ, 2003. - 948 с.
8. Белл Д., Иноземцев В. Л. Эпоха разобщенности. Размышления о мире XXI века/ Д.Белл, В.Л. Иноземцев. - Москва : Журнал «Свободная мысль»: Центр исследований постиндустриального общества, 2007. - 303 с.
9. Bagwella K., Staiger R.W. Backward stealing and forward manipulation in the WTO / Kyle Bagwella, and Robert W. Staiger. // Journal of International Economics. - Volume 82. - Issue 1. - September 2010.- Pages 49-62.
10. Удовик С.Л. Глобализация: семиотические подходы. / С.Л.Удовик. - М.: : «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 2002. – 480 с.
11. Данилишина К.О. Проблема інформаційних світових потоків та їх вплив на пострадянський простір// Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – Одеса: «Юридична література». – 2003. – Вип. 17. – С. 257-263.